

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Behar 5776

Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

Parasha Discussion

By: Rabbi Mordechai Gershon (Yeshivat Lev HaTorah, Ramat Beit Shemesh)

A Meaningful Rest

This week's parasha is primarily focused on the mitzvah of the Shemittah year, which requires farmers in Israel to abstain from working the land and obligates landowners to make their produce available to the public, as well as several other laws, every seven years. The commentators offer several explanations of this agricultural mitzvah, many of which vary in perspective. As we shall see, each of these explanations can teach us an important lesson regardless of whether or not we are farmers or own land in Israel. (It should be noted that there are many detailed laws regarding how produce of the Shemittah can be distributed and handled, as well as what farmers should do with their land during the year. Although quite fascinating, these laws will not be discussed in this essay, which seeks to understand the philosophy of this mitzvah.)

The two most straightforward explanations are offered by Rambam, who posits that G-d commanded the land to be idle every seven years in order to strengthen the soil and the produce to be left for the public in order to provide for the poor. Yet, upon deeper contemplation, these two explanations are difficult to understand. If the genuine purpose of Shemittah was simply to enhance the quality of the soil, why would the Talmud tell us that failure to practice the laws of Shemittah leads to the forced exile of the Jewish nation from Israel at the hand of foreign nations? Isn't that a harsh consequence for not enhancing the land's ability to yield greater produce? Furthermore, if the reason for Shemittah was only to provide food for the poor, why must the farmers abstain from their work? If anything, it would be beneficial for the poor if the farmers would *continue* working since this would increase the supply of available produce!

In the introduction to his book on Shemittah, Rav Yosef Zvi Rimon offers two beautiful solutions to these questions. In response to the first difficulty, Rav Rimon suggests that we can defend the Rambam's view that Shemittah is intended to strengthen the land. Perhaps Shemittah is intended to enhance the quality of the land, but not for the land's sake. Rather, it is for *our* sake. When one ponders the severity with which the Torah treats this mitzvah and contemplates the Torah's consequence for neglecting the laws of Shemittah, he will learn an important lesson about the Torah's view of Eretz Yisrael. We have a special obligation to take care of the land, to strengthen it, and cultivate it. This obligation only exists in the Land of Israel because of the special role that the Land of Israel plays in world events and in Judaism. There is no other land for the Jewish people and they, therefore, must take proper care of it and treasure it. If they fail to do so and, thereby prove that they don't

appreciate the gift of the land, the natural consequence is that they temporarily lose the right to live there and are sent into exile until they once again can appreciate it. This imperative to take care of the land creates a special respect, awe, and appreciation for the gift of Eretz Yisrael.

Regarding the question on the Rambam's second suggestion that Shemittah is intended to help the poor, Rav Rimon shares a beautiful insight of Rav Aharon Lichtenstein, of blessed memory, that teaches us an important lesson about charity. Typically, if one person is dependent upon the generosity of others, when the recipient receives support he feels dejected and inferior while the donor may feel superior as a result of having what the other lacks. It wouldn't be sufficient to make all produce available to the public during a Shemittah year because the recipients will still feel inferior as they enter someone else's land to help themselves of its bounty. Therefore, Hashem's commands all farmers to cease working the land and landownership to revert back to ancestral land rights. In effect, during the Shemittah year land owners are made to feel as though the land does not belong to them and to recognize that all land belongs only to Hashem. The result is that the poor man and the wealthy land owner are placed on the same socio-economic plane to some extent, as everyone recognizes that we are all dependent on Hashem. We are all recipients of Hashem's generosity and blessings. The poor man is no longer the exclusive receiver and the wealthy man is no longer the giver.

In a similar vein, the Sefer HaChinuch explains that Shemittah is not about preserving the land or about taking care of the poor, but rather removing haughtiness from our heart and developing our trust in Hashem. When we are not permitted to engage in agriculture for an entire year, the lesson that Hashem provides for our needs and is responsible for our success is internalized. Recognizing that we are not the true source of our material wealth causes us to develop humility, removes greed and jealousy, and generates appreciation towards G-d.

Finally, Rav Tzvi Hirsch Kallischer (Poland, 1795-1874) and Rav Avraham Yitzchak Kook (Latvia/Israel, 1865-1935) explained that the Shemittah year is intended to enhance our spirituality. According to Rav Kalischer, the farmers who are idle from their work are free to engage in spiritual pursuits, such as using their "sabbatical year" to return to yeshiva and focus on the study of Torah. Similarly, Rav Kook explained that the Shemittah year is a form of Shabbat, which lasts for an entire year. Although the laws of Shabbat do not apply on a daily basis throughout the Shemittah year, the parallels between Shabbat and the Shemittah year are striking. Both are in cycles of seven – Shabbat is every seven days and Shemittah is every seven years. Both are forms of freedom from work – Shabbat is freedom from specific constructive activities and Shemittah is freedom from agricultural work. Shabbat is the ultimate reminder that G-d is the Creator and sustainer of the universe and Shemittah reminds us that the land belongs to Hashem and that Hashem is responsible for our sustenance. Interestingly enough, shemittah is even referred to as "Shabbat for Hashem" by the Torah. On Shabbat we are supposed to disconnect from the craziness that permeates our daily lives and instead connect to Hashem, our family, and our community. During a shemittah year when we leave the field, enter the Beit Midrash or yeshiva, and spend quality time with our family and community, we experience a year-long Shabbat experience.

”וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ” (כ”ה ב’)

מה טעם למצוה זו? יש שאומרים ששביתת הארץ, כדי שתוסיף לתת כוחה לעובדי האדמה. אך תמיהה בכך. אם אמנם צריכה הארץ לנוח למה חובת גלות על עבירת המצווה? הרי אם יגלו וישבו בה גוים והם לא ישבתו איך תנוח הארץ? ויש האומרים שטעם המצוה לזכר חידוש העולם. גם זה תמוה. וכי יום השבת מדי שבוע לא בא לזכר חידוש העולם? ומה יועיל זו השביתה הבאה לעתים כה רחוקות?

ומתרץ ה”כלי יקר” (שם): ”וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה אומר אני שטעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה”. כי חשש הקדוש ברוך הוא פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם, ישכחו את ה’ ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג. ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה’ מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב”ה אמר שש שנים תזרע שדך, מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כוחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח, ואמר ה’ אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר ”וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים”.

ואם היה הנס שתעשה התבואה לשלוש שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כולו. שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה אחת, מכל מקום ישלח ה’ את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלוש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה”א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלוש שנים. אלא שרמז בה”א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה, כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה’ כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלוש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם. ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כי לי כל הארץ, ועל ידי זה יהיו ענינך נשואות אל ה’, כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה’ תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס. וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדיברו בו המפרשים.

ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעוון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה’ ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלוש שנים וכמו שנאמר (ירמיה ה א): ”שוטטו בחוצות ירושלים ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה”. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה’ על ידה, ועוד שעל ידי זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב”ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפיצה שיהיה הקדוש ברוך הוא בעצמו בעלה ואדונה כי לו יתבצר הארץ. ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה. לכך נאמר: ”אז תרצה הארץ את שבתותיה”. אבל אצל העכו”ם לא תקפיד (הארץ) אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם על פי הטבע ואין בהם אמונה”.

”וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפֵר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעָשׂוֹר לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַכְּפָרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם” (כ”ה ט’)

שואל ה”גור אריה” - מדוע נצטוו ישראל להעביר שופר תרועה לבשר היובל דוקא ביום הכפורים?

ועונה, היובל ויום הכפורים - שרשם אחת. כשם שהיובל הוא החזרת דברים לחזקתו הראשונה, להיות כבראשונה, כך גם ביום הכפורים הכל חוזר לחזקתו הראשונה שהשם יתברך מכפר לבני ישראל וכל אחד מתחיל מן הראשית.

"וְהֵעֲבֵרְתָּ שׁוֹפֵר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַכְּפָרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפֵר בְּכָל אֲרָצְכֶם" (כ"ה ט')

"וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהָ יוֹבֵל הוּא תְהִיָּה לְכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ" (כ"ה י')

המילה יובל מציינת בלוח העברי את שנת החמישים שדינייה מפורטים בפרשתינו, פרשת בהר.

יש לשאול מה היא משמעות הלשון "יובל"?

המקרא עושה שימוש במילה "יובל" לכנות איל או כבש שמקרניהם מתקינים את השופר. מוצאים למשל בתיאור הקפת יריחו כהכנה לכיבוש העיר שנאמר (יהוה ו' ד'): "והכהנים ישאו שבעת שופרות היובלים לפני הארון וגו'". כלומר ישאו שופרות מקרן האיל. ואח"כ (שם ה'): "והיה במשך קרן היובל בשמעכם את קול השופר וגו'", ועוד במעמד הר סיני (שמות י"ט ג'): "במשך היובל המה יעלו בהר".

לפיכך דעה רווחת בין מפרשים רבים ששנת היובל נקראת כך על התקיעה בשופר מקרן האיל המבשרת ביום הכפורים את כניסת שנת היובל, שנאמר (בהר כ"ה ט'): "ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם ... יובל היא תהיה לכם וגו'". וכך מפרש רש"י (שם): "יובל הוא - שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה. ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיעת שופר". הפסוקים לעיל משמות ומיהושע הנם בחינת גזרה שוה המעידה על פירוש רש"י.

אך עדיין קשה - מדוע לא נקראת שנת היובל ע"פ מה שנעשה בה ורעיון הדרור והשיבה איש לביתו ואחוזתו? (שם): "וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה יובל היא ... ושבתם איש אל אחוזתו וגו'?"

האבן עזרא מפרש בכוון זה. לדעתו (שם) "יובל כמו שילוח" והכוונה לשחרור עבדים לחופש בזו השנה ולכן גוזר את המלה "יובל" מלשון "הובלה". ובכך נשען על המטרה העמוקה של שנת היובל - השיבה איש לביתו.

הרמב"ן חולק על רש"י ומצדד שהיובל נקרא רק על הדרור (ולא על התקיעה בשופר). ובלשונו (שם): "יובל היא - שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שם לבדה, ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר, לשון רש"י. וכן דעת המפרשים, מלשון בקרן היובל (יהושע ו ה), שופרות היובלים (שם שם ד). ואינו מחוור לי, בעבור "תהיה לכם", כי מה טעם שיאמר בשנה "תקיעה היא תהיה לכם ושבתם". ואולי יאמר הכתוב "יובל היא" נקובה בשם הזה שקראתי לה, "ותהיה לכם" לכולכם ידועה בתקיעה שתתקעו בה להזכיר ענינה שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו, וכן "יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם", שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו, כלומר ידועה בשם להיות בה ככה:

וכל זה איננו נכון בעיני. כי פירוש "שופרות היובלים" קרני האלים, וגם תרגום יונתן שופרא דקרן דכרא, וכן בגמרא (ר"ה כו א) מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא, והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו, ועל דעת משנתנו (שם, כו ב) וכל התנאין מצותו בשל יעלים, אם כן למה תקרא השנה שנת האיל:

ור"א אמר כי יובל כטעם שלוח. ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור, כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה, אבל אמר וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה, שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו, ואמר יובל היא, שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו ויבילוהו רגליו מרחוק לגור. ונשתמשו בלשון הזה בענינים רבים, יובל שי לה' צבאות (ישעיה יח ז), ואמר ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז ח), פלגים יבלי מים (ישעיה ל כה), הם המעמקים ששם יובלו המים. ונתנה הארץ יבולה (להלן כו ד), ואין יובל בגפנים (חבקוק ג יז), ענין הבאה גם כן, כמו שיקרא תבואה. וכן בארמית, והולך מהרה (במדבר יז יא) תרגומו ואוביל בפריע. ויהיה פירוש "יובל היא תהיה לכם" הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבאו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו:

וחזר ואמר "יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם", שתהיה לכם שנת החמשים שנה ליובל לא לדבר אחר, ולא תזרעו ולא תקצרו אבל תהיה קדש, ותשובו איש אל אחוזתו להיותה לכולכם יובל כשמה:

ועל דרך האמת, "דרור" מלשון דור הולך ודור בא (קהלת א ד), וכן "יובל" שישוּב אל היובל אשר שם שרשיו, והיא תהיה לכם".

חזקוני הולך בדרכו של הרמב"ן כלומר, יובל לשון שילוח ומביא לראיה את דברי הנביא (ישעיה כ"ג ז'): "ויבילוה רגליה" ועוד (שם י"ח ז'): "בעת ההיא יובל שי לד'". ובתלהים (ס' י"א): "מי יובילני עיר מצור".

הגמרא (ב"ק נ"ב) מדברת באיל שמוביל את העדר אחריו - הולך בראש ומושך אחריו את העדר. על זה נשען הנצי"ב מוולאזין (בפירושו על התורה העמק דבר) שמצביע על הפסוק בו חוזר השורש "שוב" פעמיים וזו לשונו: "יובל היא לפי הפשט הוא מלשון הובלה ממקום למקום ובאמת גם איל נקרא יובל משום שהולך תמיד ממקום למקום ומפרש המקרא טעם שם יובל ושבתם וגו'. ושבתם וגו' ואיש אל משפחתו אפילו אין לו אחוזה הולך לעיקר משפחתו ונקבצים כל בעלי המשפחה זה לזה" עכ"ל.

מענין לציין שתרגום אונקלוס ותרגום יונתן בן עוזיאל, שניהם לא תרגמו כאן המילה יובל. רק הוסיפה בה סיומת ארמית ורשמו בה "יובלא" ללא ביאור ורמז למשמעותה.

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִידָךְ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בוּ עֲבַדְתָּ עִבְדָּךְ: כְּשֹׁכֵיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: וַיֵּצֵא מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֶחְזַת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: כִּי עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְרוּ מִמִּכְרֹת עֲבָדָה: לֹא תִרְדֶּה בוּ בְּפֶרֶךְ וַיִּרְאֶת מֵאֱלֹקֵיךָ" (כ"ה ל"ט-מ"ג)

יש איסור מן התורה שלא להטיל "עבודת פרך" על איש ישראל שירד מנכסיו, שנהפך לעני ונאלץ למכור עצמו לעבדות.

התורה כהנים מסביר את המושג עבודת פרך כעבודה ש-א) אינה נחוצה לבעל הבית ובאה רק להציק ולענות בו את העבד. לדוגמא נאמר, שלא יאמר האדון לעבדו "חמם לי כוס משקה זה" או "קרר לי כוס משקה זה" והוא אינו צריך לכך. וב) עבודה שאין לה שיעור וקצבה (מידה וזמן). שלא יאמר לעבדו "עדור לי תחת הגפן עד שאבא" אלא יש לומר לו עד היכן לעדור ועד מתי לעדור.

בפרשתינו איסור חמור זה חוזר ונשנה שלש פעמים: הא' (כ"ה מ"ג): "לא תרדה בו בפרך ויראת מאלקיך", הב' (כ"ה מ"ו): "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך", והג' (כ"ה נ"ג): "כשכיר שנה בשנה יהיה עמו לא ירדנו בפרך לעיניך".

המושג "להעבד בפרך" נמצא במקום אחד בתורה בלבד (שמות א' י"ג): "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך", וכן בהמשך (שם י"ד): "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים .. את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך".

הגמרא (סוטה י"א ע"ב) אומרת על זה הכתוב: "רב אלעזר אומר (בפרך-) בפה רך" ומפרש רש"י: "משכום (המצריים לבני ישראל) בדברים ובשכר עד שהרגילו אותם לעבודה". למשל, שיכנעו אותם שהעבודה הקשה תהיה לערים בשבילם לשבת (ראה בעל הטורים שם). מכאן למדים חכמים שאין לשעבד אותו עני שנמכר לעבדות ע"י הבטחות שוא ברכות לשון שהוא בגדר אונאה, או בעבודה ללא צורך, ללא שיעור וללא קצבה, וע"כ נאמר "ויראת מאלקיך" - יש עליך לדעת שבורא עולם יודע מה בלבך ולהזהר בעבד. מוסיף רש"י (שם): "שמא תאמר אין (העבד) מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללב לכן נאמר ויראת".

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִידָךְ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בוֹ" (כ"ה ל"ה)

מהו והחזקת בו? וכי לא נכון יותר לומר והחזקת אותו? ה"חפץ חיים" מדקדק בפסוק "עץ חיים היא למחזיקים בה". גם כאן למה "למחזיקים בה" ולא למחזיקים "אותה"?

ומבאר ה"חפץ חיים" שיכול להראות כאילו תומכי התורה מחזיקים את התורה, אך נהפוך הוא התורה היא שמחזיקה את תומכיה - למה הדבר דומה לאדם המחזיק באילן כדי להנצל מן התהום. ולא יעלה על הדעת שהאדם מחזיק את האילן אלא ברור כי האילן הוא המחזיק את האדם מנפילה.

כן הוא הענין הנאמר בעני. נראה לאדם שהוא מחזיק את עני אך למעשה מחזיק העני בו עצמו. וזהו שאמרו חז"ל: "יותר ממה שהבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם הבעל הבית".

"אֵת שְׁבִתְתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקֵּדְשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי ה'" (כ"ו, ב')

האבן עזרא טוען שכונת הכתוב "שבתתי" מיוחס לשנת השמיטה. אך ה"אור החיים" מוסיף דעה אחרת. על פיו "שבתתי" נאמרת על השבת השבועית ותמה למה חזר הכתוב וצוה כאן על השבת?

ה"אור החיים" מביא שני הסברים. האחד - "שבתתי" הכונה ליום השבת ואומר (שם): "ונראה שנתכוין להסמיד מצות שבת למצוה שלפניה דכתיב לא תעשו לכם אלילים וגוי' לומר כשם שע"ז שקולה ככל התורה גם מצות שבת שקולה ככל התורה כולה". והשני - "שבתתי" ענין שמיטות באומרו (שם): "עוד יכוין לומר על השמיטות שהם נקראים שבתות דכתיב (לעיל כ"ה ב'): "שבת לה" שמזהיר עליהם לשומרים. וסמך לאזהרה זו אומרו: "ומקדשי תיראו" על דרך אומרים ז"ל (אבות פ"ה): לא נחרב הבית אלא בשביל שלא שמרו מצות שביעית, וכן אמר הכתוב (לקמן כ"ו ל"ד): "אז תרצה הארץ את שבתותיה", והוא עצמו אומר: "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו" - שלא תסבבו להחריבו כשלא תקיימו מצות השבתות,

"את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" (כ"ו ב')

ה"צרור המור" (לחכם ספרדי רב אברהם סבע זצ"ל, ממגורשי ספרד) מאיר על הסמיכות של "ומקדשי תיראו" לפסוק שלפניו (כ"ו א'): "לא תעשו לכם אלילים", ללמדנו מוסר לדורות, כשבני אדם לא נזהרים בכבוד הזולת ומעלים ריב ומחלוקת בבית הכנסת (שע"פ הנביא יחזקאל י"א ט"ז קרוים "מקדש מעט") גורמים שאלה יהפכו ח"ו לבתי אלילים.

סיפורי צדיקים

(מספר פרפראות לתורה להר' מנחם בקר, ויקרא עמוד 209-208)

דרכי צדיקים בקיום מצוות גמילות חסדים

רבי דויד סגל בעל ה"ט"ז היה מגדולי הרבנים באירופה במאה ה"י בצד גדולתו בתורה התפרסם כבעל צדקה מופלג ועניים רבים היו משכימים לפתחו כדי לקבל אצלו נדבה או גמילות חסד.

פעם בא לביתו של ה"ט"ז עובר אורח וביקש ממנו שילוה לו בדחיפות שקל כסף פשפש הרב בכיסי בגדיו ולא מצא אפילו פרוטה אחת מה עשה נטל את גביע הכסף שהיה מקדש בו על היין בימי שבת ויום טוב והושיטו לאורח הנדהם וכה אמר לו מסור נא גביע זה בבית העבוט שבעיר וטול תמורתו שקל כסף שאתה צריך עתה אי"ה בערב שבת יעניקו לי ראשי הקהילה את משכורתי וכך אוכל לפדות את הגביע מבית העבוט שבעירנו.

האורח נפרד מן ה"ט"ז בלבביות רבה ומיהר עם הגביע לבית העבוט שם ביקש תמורת הערבון שבידו הלוואה של שני שקלים בסוף אותו שבוע שיגר ה"ט"ז שקל כסף בידי שליח כדי להשיב לביתו את הגביע היקר שלו שהופקד בבית העבוט אמר בעל בית העבוט לשליח עליך לדעת כי תמורת הגביע של הרב ניתנה על ידינו הלוואה של שני שקלים שב השליח לביתו של ה"ט"ז וסיפר לו את הקורות אותו בבית העבוט.

מיד הוציא ה"ט"ז מכיסו שקל נוסף ומסרו לשליח בפנים קורנות משמחה וכה אמר עתה מסתבר שאותו אדם היה זקוק לשני שקלים ומתוך בושח לא ביקש ממני אלא שקל אחד מה טוב שלא היה אז בכיסי אפילו שקל אחד שאילו היה לי שקל כסף והייתי נותנו לעני הנזקק היה האיש יוצא מביתי כשהוא מצר בלבו על השקל הנוסף החסר לו.

הגשת עזרה לזולת דוחה הכל

פעם נתכנסה בביתו של רבי יוסף חיים זוננפלד אסיפת עסקנים כדי לדון בעניין ציבורי חשוב מקורבי הרב הזמינו לאסיפה זו את הד"ר משה ולך מנהל בית החולים שערי צדק בירושלים שהיה קשור בלב ונפש לרב זוננפלד וקיבל עליו את סמכותו ומנהיגותו בלא עוררין.

כשנכנס הרב זוננפלד לחדר שבו הסבו הקרואים לאסיפה קרא אליו את הד"ר ולך ואמר לו לדעתי אין מקומך באסיפה זו כי אם בבית החולים שלך וגם בעתיד אני מציע לך שלא ליטול חלק בכינוסי עסקנים אלא תקפיד להקדיש כל עיתותיך הפנויות לחולים הרבים המצפים לך בכל שעות היממה.

הד"ר ולך לא השיב דבר לרבו הנערץ אלא נטל את מעילו כדי לשוב לבית החולים כמצוות הרב וכאשר הושיט ידו לברכת פרדה מרבו אמר לו הרב זוננפלד זכור לי משנות נעורי שרבי שמואל סלנט קרא לביתו רופא אחד מבית החולים "ביקור חולים" שנהג להאריך בלימוד תורה כל יום אחרי תפילת שחרית וכך אמר לו בירושלים מצויים ב"ה לומדי תורה וקובעי עתים לתורה לעומת זאת קיים בה מחסור חמור ברופאים מומחים מוטב אפוא שתקדים לבוא בכל בוקר לבית החולים שלך ותעסיק בריפוי החולים הזקוקים לעזרתך קודם שאתה פונה לעסוק בדברי תורה.

(ירמיהו פרק ל"ב)

הפטרת פרשת בהר

סיפור ההפטרה קורה זמן קצר לפני כיבוש ירושלים ע"י בבל בשנה העשירית למלכות צדקיהו. ירמיהו מנבא שדי' יתן את העיר בידי בבל שכבר צרים עליה ושהמלך צדקיהו יפול בידם. צדקיהו כועס ומשליך את ירמיהו לבית האסורים ושם מנבא ירמיהו את הנאמר בהפטרה.

כאן בן דודו של ירמיהו, חנמאל הנכנס לצרות ממון חייב למכור את שדהו וירמיהו בן משפחתו הקרוב לו "גואל" את השדה מידיו. דברי ותהליך המקנה מובאים בהפטרה, הפרשה מדברת אף היא בגאולת הארץ לרבות בתים, אדמה ועבד עברי.

בנוסף, מדובר בפרשה בחוקי השמיטה וחשיבות שמירתה. חז"ל מלמדים שעקב שלא שמרו בני ישראל שבעים שנות שמיטה גלו מארצם וזוהי סיבת נפילת בית ראשון וגלות בבל. בהפטרה, מעין הפרשה, מוזכר המצור הבבלי ונפילת העיר (ירמיהו ל"ב כ"ד): "הִנֵּה הַסְּלֹלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלִכְדָּה וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנְּלַחְמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעַב וְהַדָּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהַנֶּדָּה רָאָה."

בפרשה בדרך רמז מדבר הכתוב בגאולת ישראל לעתיד לבא. שנאמר (כ"ה מ"ט): או דודו או בן דודו יגאלנו ... ונגאל" לשון "דוד" הוא גם חבר וגם רמז לבורא עולם (ראה שיר השירים "קול דודי הנה זה בא" "אני לדודי ודודי לי") "בן דוד" רמז למשיח ע"פ תהלים (ב' ז'): "אמר אלי בני אתה אני היום ילידתך" ודרשו חז"ל (סוכה נ"א): "שיאמר הקב"ה למלך המשיח, שאל מה אתה מבקש ואתנה לך, וכיון שראה למשיח בית יוסף שנהרג אמר לו: רבש"ע איני מבקש ממך אלא חיים'.

וכן בהפטרה, מעין הפרשה, חנמאל נקרא בתחלה "דוד" שנאמר (ירמיהו ל"ב ז'): "הנה חנמאל בן שלם דודך" ואח"כ (שם ח'): "ויבא אלי חנמאל בן דודי" וזה רמז הגאולה (שם ט"ו): "כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים וישדות וקרמים בארץ הזאת". וכך הקדים השם רפואה למכה ליציאה מאפילה לאור גדול.

DEDICATIONS

לעילוי נשמת

- חדוה ביטר ע"ה בת הרב יוסף ברוך בלומנפלד זצ"ל (מורת אימו של שלמה ביטר שיחי')
- שמואל חיים בן סלחה ז"ל (Ezon and Celler Families sponsors of Seuda Shlisheet in his memory)

קידוש לברכה

Auf Ruf for Jordan Schanzer and Adi Nadav. Sponsored by Judy and Abe Schanzer.
Co-Sponsored by the Ezon and Celler Families.

For dedications please email asaftamir@verizon.net one week in advance

בענין החזקת ידי העני

"כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו" (כ"ה כ"ה)
 "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (כ"ה ל"ה)
 "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד" (כ"ה ל"ט)
 "וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר" (כ"ה מ"ז)

ראה כמה פעמים מדברת תורתנו הקדושה בעני איש מישראל ועד כמה מזהירה בו. אין כאן אלא ענין גדול וחשוב ללמוד הימנו.

נפילה אל העוני - הדרגתית

איתא במס' סוכה (דף מ'): "שהעושה סחורה בפירות שביעית סופו לבא לידי עוני". אומר ה"כלי יקר" (כ"ה כ"ה): "ויש כדמות ראייה לזה ממה שנאמר 'וכי תמכרו ממכר' כפל לשון מכירה לומר לך שממכר אחד גורר את חברו, כי תמכרו פירות שביעית אז מכירה זו גוררת ממכר מטלטלין לעמיתך, ואחר כך שדהו ואחר כך עצמו ואחר כך לגר. כל אחד קשה משלפניו. עיין בילקוט (רמז תרסא). ונראה כי שינוי הלשון שבכל פרשיות אלו מורה על זה כי במכירת מטלטלין לא הזכיר כי ימוך כי יכול להיות שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אף על פי שאינו מך מערכו כל כך אלא שהוא נצרך לזוזי (כסף), אבל מאחזתו אפילו מקצתה אינו מוכר עד 'כי ימוך' אבל עדיין לא מטה ידו כל כך, על כן הוסיף בלוקח בריבית 'כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך', כתב לשון 'עמך' על התמוטטות ולא על 'כי ימוך' כי דבר זה גלוי עמך כי אזלת יד וכוחו אז אינו עתה, אבל מה שהוא מך עדיין אינו עמך כי עדיין לא תגלה חרפתו בקהל כי מך הוא, אבל במוכר עצמו שקשה מכולם אמר וכי ימוך אחיך עמך, כי כבר נגלה עמך עניו ומרודו ודוחקו מאחר שהוא מוכר למכור עצמו, ובנמכר לגר שנגלה גם לגר כי מך הוא לכך אמר 'ומך אחיך עמו'. ולפי זה צריכין אנו לומר שמכירה גרוע ממטה ידו, ושניהם כאחד גרועים מן אחת מהם, ועמך של מיכה גרוע מן עמך, של מטה ידו, ועמו של גר גרוע מכולם".

ואומר קהלת (י' י"ח): "בעצלותים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית". יש מפרשים בעצלותים מלשון עצלות ויש שדורשים לאיטו - דהיינו בדק הבית מתדרדר לאט ותנתק התקרה עד עפר והבית מתחיל לדלוף טפה טפה עד שיבוא פנימה בשטף.

וזוהו ענין שדבר גורר דבר גם בגשמיות גם ברוחניות. וכמו שדיברנו לעיל שעבירה אחת גררה מכירת מטלטלין ואח"כ השדה ואח"כ עצמו לישראל ואח"כ עצמו לגר, כך גם בענין רוחניות יכול אדם ליפול במדרגות עד שבא לידי עניות ברוחניות. ומדבר ה"מסילת ישרים" על הפסוק מקהלת לעיל שהעצלות הרוחנית שאדם שוקע בה אע"פ שמכיר את חובתו בעולמו נוח לו בעצלותו ומוצא כל מיני טענות ותירוצים להקל עליו במנוחת העצלות. ואלה טענות ללא שיקול שכלי אלא מקורם בעצלותו. כך גם אמר שלמה (משלי כ"ו): "חכם עצל, בעיניו משבעה משיבי טעם". וזהו שמדרדר מדכי אל דכי רוחני עד שמתרוקן ממנה לגמרי.

דברים מפסידיים לממון ונכסים

רבו המעשים בעטים נידון האדם לעוני ומפסיד ממונו ונכסיו. הרי כמה מהם:

תנן בסוף מס' פאה (ח' ט'): "וכל מי שאינו צריך ליטול (צדקה) ונטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות, וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר (ירמיהו י"ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", וכן דיין שדן דין אמת לאמתו, וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם וכו'".

ובמס' שבת (דף ל"ב): "בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר, והיוקר הוה, והשכר אבד, ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין".

ובמס' סוכה (דף כ"ט): "ובשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות: על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית, ועל שהיה סיפק בידם למחות (בחוטאים) ולא מיחו, ועל שפוסקים צדקה ברבים ואינן נותנין. אמר רב: בשביל ארבעה דברים

נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון: על כובשי שכר שכיר, ועל עושקי שכר שכיר, ועל שפורקין עול מעל צואריהן ונותנין על חבריהן, ועל גסות הרוח, וגסות הרוח כנגד כולן".

ובמס' מגילה (דף כ"ז): "המוכר ספר תורה"

ובמס' סוטה (דף ט'): "הנותן עיניו במה שאין שלו, מה שמבקש אין נותנים לו ומה שבידו נוטלים ממנו".

ובמס' ב"מ (דף ע"א): "כל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין".

ובמס' סנהדרין (דף צ"ב): "כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם". עוד שם: "כל שאינו משייר פת על שולחנו (שיהא מוכן לעני מיד שדופק על הדלת)".

ובמס' כלה רבתי (פ"א): "כל מי שאינו עוסק בתורה גורם עניות לבניו".

ובפרקי דר' אליעזר (פ"כ): "כל שאינו מבדיל על היין במוצאי שבתות".

ובמס' קידושין (דף ע'): "כל הנושא אשה לשם ממון הויין לו בנים שאינם מהוגנים, חדש נכנס וחדש יוצא וממונם אבד".

(יש דברים רבים בענין יחסי איש ואשתו הנוגעים לממון שלא אביא כאן ששלום בית וכבוד זולתו מקור ברכה גדול הוא.)

דברים מועילים לממון ונכסים

איתא במס' ברכות (דף ס"ג): "כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו".

ועוד במס' ברכות (דף נ"ג): "החוזר למקום שאכל כדי לברך שם ברכת המזון יזכה לארנק כסף".

ובמס' שבת (דף קי"ט): "עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין? בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתעשר, ובשביל שמכבדין את התורה. ובשאר הארצות זוכין בשביל שמכבדין את השבת".

ובמס' כתובות (דף ס"ו): "מלח ממון חסר" (דהיינו כשם שהמלח מחסר מן כמות הבשר שבכלי כי הוא מצמק את הבשר אך לעומת זאת הוא מקיים את הבשר שלא יתקלקל. כן הממון שנותנים לצדקה - משמר את שאר ממון של האדם).

ובמס' כתובות (דף ק"ג): "לשון חכמים עושר" (שיש לשמוע לעצתם).

ובמס' ב"מ (דף מ"ב): "אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין".

ובמס' ב"ב (דף כ"ה): "הרוצה להחכים ידרים ושיעשיר יצפין לעולם ידרים אדם שמתוך שמתחכם מתעשר" (וראה בשלמה המלך שביקש חכמה וקיבל עמה עושר רב).

ובמס' ב"מ (דף נ"ט): "אוקירו לנשייכו כי היכי דתתערתו" (כבדו נשותיכם כי כך תתעשרו).

ובמס' אבות (פ"ד): "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני".

ובמס' נדה (דף ע'): "מה יעשה אדם ויעשיר? ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו".

ובמס' דרך ארץ זוטא (פ"ט): "הוא אוהב עניים שלא יבואו בניך לאותה מדה".

ובמס' כלה: "מה יעשה אדם ויהא בניו עשירים? יעשה חפצי שמים (יתן מעות לעניים) וחפצי אשתו".

ובמס' דרך ארץ זוטא (פ"ד): "אל תאמר אין לי ממון שכל הממון שלו, אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך".

זהירות בצדקה שתעשה בחסד ורגישות

איתא בגמרא (ב"מ פ"ו ע"ב): "אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו - עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו, וכל [מה] שה אברהם על ידי שליח - עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח. ואל הבקר רץ אברהם - ורוח נסע מאת ה'. ויקח חמאה וחלב - הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. והוא עמד עליהם תחת העץ - הנני עמד לפניך שם על הצור [וגו']". ואברהם הלך עמם לשלחם - וה' הלך לפניו יומם. יקח נא מעט מים - והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם".

נמצינו למדים שחסדו של אברהם אבינו היתה הסיבה לפרעון בבניו וכפי שהיתה הסיבה כך היה המסובב. מדה כנגד מדה. אומר המהר"ל שהמלאכים שירדו לעולם הזה נחשבו לדלים שלא היה להם דבר מצרכי עולם הזה. אברהם אבינו הכניסם לביתו, האכילם, השקם, שרתם וליווהם לדרכם. כל אחד ממעשיו, מעשי חסד נחשב כהלואה להשם יתברך. וזה למה? שנאמר (משלי י"ט י"ז): "מלוה ד' חונן דל" כלומר מי שחונן דל מלוה לד'. ובאותה צורה ונכונות שעשה אברהם כך שילם לו שהקפיד הקב"ה על כל פרט ופרט".

אמרו חז"ל (סוכה דף מ"ט ע"ב): "אין הצדקה משתלמת אלא לפי החסד שבה" אומר ע"כ ה"שפתי חיים": "העושה צדקה מקבל את שכר הפעולה לפי הצד של החסד שבה כלומר מעלת הצדקה אינה נמדדת רק לפי כמות הצדקה אלא לפי איכות המעשה בהתאם למידת הנתנה ולטוב הלב שנלוה למעשה הנתנה. וכך כתב רש"י (שמות כ"ב כ"ד) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני" וכך הוא גם פרוש הפסוק (ויקרא כ"ה ל"ט) "וכי ימוך אחיך עמך" כלומר יש להרגיש כי צערו - "אחיר", הוא צערך - הוא "עמך" כיון שמעשה החסד צריך להיות לא רק בכמות אלא גם באיכות עם כל הלב וההתחשבות בצרכי הזולת בבחינת נושא בעול עם חברו צריך להכנס לתוך מצבו ע"י "הסתכל בעצמך כאילו אתה עני".

כשהחסד בא מצד הנותן עם כל הלב וההרגשים ממילא הוא עושה חסד גם עם מי שאינו צריך לו כדוגמת אברהם שעשה מעשה חסד שלם עם המלאכים".

ונראה דבר תמוה באיסור עריות שנוקט בלשון "חסד" על מהחמורות באיסורים שנאמר: (קדושים כ' י"ט): "ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם ערות אחותו גילה עונו ישא". למה מדבר כאן לשון "חסד"? ויאירו דברי התרגום שאומר אונקלוס חסד הוא "קלונא הוא" (כלומר מעשה קלון הוא) ודברי יונתן בן עוזיאל חסד הוא "גנאי הוא" לשון גנות. מכאן לא רחוקה להבין שמעשה העריות המדובר פה ענין קלון וגנות הוא, חמור ביותר. אך עדיין יש לשאול מדוע לשון ארמי לחרפה יתאים למעשה חסד שהוא מעשה טוב? המענה טמון בצורה בה נעשה החסד בין הנותן והמקבל. שאם לא נעשה החסד ברגישות והתחשבות במקבל נעשה זה מעשה בוש וקלון עברו ומראה גנותו. עד כמה צריך להזהר שמתן יד לעני יעשה בלב נכון ולא יבא להשפלתו. מכאן דרשו חכמים בזכות המתן בסתר.

ראה גם בגמרא (ב"ב ט'): " ואמר רבי יצחק: כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים - מתברך בי"א ברכות. הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, דכתיב: הלא פרוש וגו' ועניים מרודים תביא בית (וגו') כי תראה ערום וגו'; והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות, שנאמר: ותפק לרעב נפשך, ונפש נענה תשביע, וזרח בחשך אורך, ואפלתך כצהרים, ונחך ה' תמיד, והשביע בצחצחות נפשך וגו', ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וגו'". מדברת הגמרא במעלה היתירה של החזקת יד העני במלים רכות בעידוד בעזרה רוחנית לבל יבוא לידי יאוש ושיאיר דרכו לצאת מצרתו שמעלים שכר העושה כן אפילו יותר מזה שרק נותן ממונו.